

Horváth János Ady-képe

I.

„A maga egzisztenciájának, közelebbi és távolabbi életszférájának problémáival minden korszaknak és minden nagy közösségnek szembe kell néznie – s akinek ez a nagy szembenézés reprezentatív módon sikerült, az a szó mélyebb értelmében nem évvülhet el: az emberi szembenéзések nagy láncolatában megőrzi a maga érvényességét” – írja Horváth János életművét mérlegelve Barta János. Majd így folytatja: „Így érzem én klasszikus érvényűnek Horváth János irodalomkonceptióját is. Részleteivel vitatkozni, cáfolni és bizonyítani ezért ma már teljesen időszerűtlen; az a probléma sem merülhet föl, hogy egészében elfogadjuk vagy elutasítjuk-e. A megfelelő magatartás: befogadni kulturális örökségünk nagy, hatékony készletébe.”¹ Horváth János életművét magam is ezzel a szándékkal olvasom.

Horváth Jánosnak éppen akkorra sikerült kialakítania a történeti anyagra épített irodalomtörténeti szintézisének a koncepcióját, amikor nagy erővel lépett fel irodalmunkban egy olyan szemlélet, amelyik minden lényeges ponton szemben áll azzal az eszménnyel, amelyet ő a nemzeti klasszicizmus fogalomkörében nemcsak megfogalmazott, de a magyarság szempontjából egzisztenciális jelentőségűnek is tudott.

Szakmai és emberi nagyságát mutatja, hogy nem tért ki a konfliktus elől, hanem szembenézett vele. S még inkább az, hogy jóllehet hű maradt a nemzeti klasszicizmus eszményéhez, kiváló művészi érzékével azonnal fölismerte Ady költészetének értékét és korszakos jelentőségét.

A nemzeti klasszicizmus irodalomtörténeti koncepciójának kidolgozásával szinte egy időben megírta az első, számos ponton mindmáig mértékadó Ady-tanulmányt. Másrészt viszont a *Nyugat* stílusforradalma ösztönzőn is hathatott arra, hogy a maga nemzetiklasszicizmus-koncepcióját – az új kihívásokkal is szembeállítva – minél összetettebben kidolgozza. Éppen a nemzeti klasszicizmus általa megfogalmazott koncepciója ösztönözte arra is, hogy a fölismerett új értéket próbálja meg beilleszteni irodalmunk alakulástörténetébe.

Az 1909 novemberében 1910-es jelzéssel megjelent *Ady s a legújabb magyar lyra* című könyve a nemzeti klasszicizmus és az új irány szembeállítására. Célja

nemcsak a nemzeti klasszicizmus értékeinek igazolása és megerősítése, hanem az is, hogy az új irány legjelentékenyebb alakját, Adyt „leválassza híveinek és követőinek táboráról, s értelmező magyarázattal közelebb vigye ahhoz az olvasóréteghez, mely a konzervatív folytonosság letéteményese kell hogy legyen”.²

Könyvének elején fölvázolja a nemzeti klasszicizmus jellegét és értékét. A nemzeti klasszicizmust a magyar kultúra szintetikus összegzésének tartja. Olyan erőt lát benne, amelyet hatástalanná tenni többé nem lehet, mert benne a nemzet erkölcsi és értelmi erőinek a legfontosabb elemei egyesültek.

Ez a magyar nemzeti klasszicizmus a Petőfi halála után a maga eredetiségében kibontakozó Arany művészetében teljesedett ki, ekkor már a népiesség helyett általános nemzeti jellege van. „Gyökeres, de nem fitogtatott nemzeti érzés az inspirációban; plasticitas, lélektani húság az objektív műfajokban; bizonyos önmérséklet, józan tervezés a lyrában; szabályosság, magyar formák tökéletessége a kivitelben: jellemzi ezt a korszakot, melynek központi alakja Arany János, kiben – méltán – ma is az irodalmi fejlődés tetőpontját látjuk.”³

Horváth Jánosnak azonban szembesülnie kellett azzal a ténnyel, hogy Arany János, akinek életművét a nemzeti klasszicizmus csúcsteljesítményeként értékelte, ekkor már több mint negyedszázada meghalt. Az újabb nemzedékben méltó folytatóra nem talált, vívmányait epigonjai hígítják föl, miközben egy merőben új irány diadalmasan kibontakozik.⁴

A magyar irodalom nem minden alkotója illeszkedik a nemzeti klasszicizmus fölrajzolt képébe, s akik ezen kívül maradnak, azok „már ezáltal alkalmasakká válnak arra, hogy egy következő reactio elődeinek tegye meg őket, rájuk hivatkozzék”.⁵

Ezért az új irány vizsgálatakor először annak vállalt irodalmi előzményeit veszi számba. Rámutat arra, hogy a *Holnap* című antológia bevezetője Balassit, Csokonait, Petőfit, Vajdát, Reviczkyt tartja az új irodalom őseinek. Minden olyan kiváló lírikusunkat tehát, akiben „a szabálytalanság, egyéni korlátlanosság, életben és művészetben a convencio-ellenesség képviselőjét látják”.⁶ Balassit és Csokonait leválasztja a közvetlen elődök közül. „Petőfi, Vajda, Reviczky és – Ady Endre: nem egyforma jogosultsággal ugyan, de egyforma önérzettel, a kétség minden árnyéka nélkül hisznek egyéniségük rendkívüli voltában. Önérzetesek, büszkék, különcök; önmaguktól feltétlenül elismert lángelmék.”⁷

Az új költők igazi őseit a francia dekadensekben és szimbolistákban jelöli meg, ahogy ők reakciót jelentettek a parnasszizmusra, „az hozzánk átültetve, reactio lesz egyeszersmind az Arany–Gyulai-korszak ellen is”.⁸

Minősítéseiből érezhető tartózkodása az új irányzattal szemben. Még egyértelműbb ez, amikor összegzőn szembesíti a magyar nemzeti klasszicizmust és az új költészetet. Ekkor a többes szám első személyű kifejezés is jelzi, hogy ő is a nemzeti klasszicizmus álláspontjáról szemléli az új irodalmat: „Új lyriku-

saink különösen három ponton mondtak nemet a mi addigi általános ige-nünkre. Erős, de sohasem támadó, sohasem fitogtatott nemzeti érzés és fajszeretet; tisztos, férfias szemérem; s világos, közérthető beszéd: azt hittük, ez a három végérvényesen megmarad, vagy legalább nyíltan meg nem támadtatik a magyar irodalomban. [...] S most egyszerre új irány indul, mely tagadásba veszi mind a hármát, s gőgös nemzetköziséggel, satnya érzékiséggel és nagyképű homállyal lep meg. E három kő volt a megbotránkoztatás köve.”⁹

Horváth János a maga nemzeti és keresztény szemléletével nem lelkesedik Ady-nak sem a magyarságot bíráló, sem az érzéki szerelmet valló verseiért. Ezeknél azonban fontosabb szakmai probléma számára a harmadik botránkykő, a homályosság, érthetlenség, mert ez az új költészet lényegéhez vezet, ennek okai a lélek „megváltozott berendezésében rejlenek”.¹⁰

Az új költészet jellegét sokoldalúan jellemzi.

„Amit Ady a franciáktól, utánzóit tőle tanultak, az ösztönök költészete, mit a gondolkodás és tudatos érzés költészetével szemben most nem értékelni, csak konstatálni akarok.”¹¹

Ady lírájának a keveredés adja egyik alaptémáját: nyugati és keleti, párizsi és ázsiai, szajnai és tiszai, tiszai és gangeszi egy személyben. Van benne egy őseember, meg egy legmodernebb párizsi. „Dekadens ízlés bizonyítéka egy másik bizarr keverék is: a primitív s a raffinált művészi elemek keveréke.”¹²

Ady költészetében „babona-teremtő tehetség” nyilatkozik meg. „Valamint az értelmes, egész lélek helyett az ösztön nyújtja e költészet alapmotívumait, úgy az alkotó képzelet helyét is a gyermeki, őseemberi képzelődés foglalja el, mely babonára vezet.”¹³

Az új líra legfontosabb kérdésének pedig azt tekinti, hogy miként lehet kifejezni „a tudatossá tevés eszközével a tudattalant, hogy mégis tudattalan maradjon?”¹⁴

Ezután oly érzékletesen és pontosan tárja fel Ady költészetének különleges esztétikumát, hogy tanulmányának ezt a fejezetét – *Ady szimbolizmusa* címmel – fél évszázaddal később is változatlanul illeszthette tanulmánykötetébe.

Adyt – mindmáig érvényesen – az ő tanulmánya helyezte el szimbolista költőként a magyar irodalom alakulástörténetében. Ady szimbolizmusára már korábban is utaltak, de ezt a minősítést Horváth János indokolta és magyarázta meg összetetten és világosan.¹⁵

A metafora, allegória és szimbólum elkülönítésével kimutatta, hogy Ady költészete „a képes beszéd egy különös neme”, olyan új változata, melyet eddig költészetünk nem használt: „míg a metaforában a kép csak eszköz, csak a kifejezendő tartalom kedvéért van: itt önálló, konkrét létezés nyer: a szó szoros értelmében megelevenül”.¹⁶ A kifejezendő, a lélek „belemegy a konkrét valósággá élesztett képbe, sőt vele teljesen azonosíttatik”.¹⁷ A szimbólum többet mond, mint amennyit az egyenes beszéd volna képes tudunkra adni. Mindig marad a képben „valami többlet, amelynek nincs egyenes

megjelölhető részletjelentése”, s a szimbólumnak a „kifejezésbeli értéke éppen ebben a többletben van”. „Ez a kifejezés tehát nem megértetés, nem fogalmi magyarázat, hanem megéreztetés, sejtetés, szuggerálás.”¹⁸

Ez a kifejezés már „nem a beszéd homályossága, hanem a beszéd segítségével kifejezésre jutott homályos, tudattalan lelkiállapot”.¹⁹ A szuggesztív erejű szimbólumok jelentik Ady nagy költői eredetiségét.

Látomásos költészet ez, a valóság szubjektív észrevétele: a tárgyi igazság hozzáidomítása a költő lelkiállapotához.²⁰

Így lett Ady költészetében mindent megelevenítő látomás abból, ami a modern költőknél csak a szemléltetés eszköze volt. Ihletettsége „a vallásos elragadtatással rokon, őseredeti költőiség”.²¹

„E hit előtt elmosódnak a határok, mik emberi és nem emberi lényeket elválasztanak: titkos rokonság jelei mutatkoznak minden létező között.”²²

Ezzel a látomásos jelleggel világítja meg Ady halál-költészetének azt a sajátosságát, hogy abban a halál is az élet része: „A lét és nemlét nagy kérdése ilyformán egy eredeti költői vízióval megoldott. Élet mind a kettő, csak másnemű.”²³

Utal arra is, hogy a mindent megelevenítő látomásosság révén rendkívül szuggesztív hatású ez a költészet. Az olvasónak az az érzése, hogy egy varázshatalmú, természetfölötti erővel rendelkező ember szól hozzá.²⁴

Jól érzékeli Kenyeres Zoltán tanulmánya, hogy Horváth János „Ady, és az új költői irány mögé ki nem mondva is az újabb tudományos-filozófiai irányokat állította, az intuíció és a tudattalan fogalomkörét, Bergsont és Freudot”.²⁵

Nemcsak az Horváth János irodalomtörténeti érdeme, hogy fölismerte Ady költészetének korszakos jelentőségét, hanem az is, hogy a legmagasabb szinten általa megteremtett új lírai irány máig érvényes esztétikai jellemzését is adta. Jóllehet a maga erkölcsi ízlésével összeegyeztethetetlen közegből kellett kimentenie Ady költészetének esztétikai jellegét és értékét.

Adyt kiemelte – meg nem nevezett – utánzóik közül, de sokféle kifogást is tett költészetével kapcsolatban. Úgy érezte, Ady „olyanok malmára hajtja a vizet, akiknek legközelebbi céljuk nem lehet más, mint rombolás”.²⁶ Széchenyi és Eötvös nemzetbírálatait állítja példaképül eléje: „E két nagy férfiú nemcsak támadta, hanem szerette is a magyart.”²⁷

Ady verseiből nem érezte meg ekkor még eléggé a magyarság szeretetét. Úgy látta, túlságosan sok még költészetében a céltudatlan harci kedv s a fiatalság provokáló gögje, kötekedő szubjektívizmusa. De igen nagy várakozással nézte Ady költészetét. Bízott abban, hogy éppen az, ami benne „ősi, ösztöni, atavisztikus maradék”, az mélyebb erkölcsiséghez vezethet mind a fajszeretben, mind a vallásos érzésben.²⁸

Sokat várt Ady megtisztulásától, leszállásától öntitkunk mélységeibe. Ady olvasása őt arról győzte meg, hogy Adynak ezt a leszállást meg kell tennie.

A maga erkölcsi szemléletének maradéktalan képviselője közben is volt érzékenysége ahhoz, hogy észrevegye Ady költészetének különleges mélység-lehetőségeit, s a magyar kultúra sorsa érdekében aggódott annak kiteljesítéséért.

Ezt a belső, lényegi ráhangolódást Ady is megérezte. Rögtön barátjává fogadta szigorú erkölcsű bírálóját, értelmezőjét. Horváth János pedig örült ennek a barátságnak, annak ellenére, hogy egyéniségük és életmódjuk merőben különbözött egymásétól.

II.

Horváth Jánost Szilágyi Sándor mutatta be Adynak 1909. december elején valószínűleg a Három Hollóban. Szilágyi Eötvös-kollégistaként Horváth János és Kuncz Aladár barátja volt, majd együtt tanított Ady Lajossal.

Ady és Horváth János megismerkedése, összebarátkozása után Ady hamarosan Párizsba utazott, onnan küldött 1910 februárjában meleg baráti hangú üdvözlő lapot Horváth Jánosnak, aki erre azonnal hosszú levélben válaszolt. Beszámolt arról, hogy sokat beszélgetnek Szilágyival Adyról, mert nekik az Öreg – így hívták maguk között Adyt – közös ügyük. Megbecsülését közvetetten is jelezte, közölte vele, hogy Szilágyitól ellopott egy levelezőlapra fotografált Ady-képet, aztán Ady Lajostól is kapott egyet. Majd közvetlenül is megvallotta ragaszkodását Adyhoz: „Jólesett, hogy jó barátodnak szólítottál, mert én csakugyan annak éreztem magamat a legelső pillanattól kezdve, mikor költészeted eredetiségét s benne egész életedet, egyéniségedet megértettem. Mióta pedig találkoztam veled, sokszor érzem, hogy jó volna elmenni a Három Hollóba s egy kicsit bizalmasabban diskurálni. Olyan sok volna a megbeszélnivaló! S olyan néma az ember, mikor alkalom volna rá! S olyan ügyefogyott a magyar ember, mikor először kerül össze avval, akit szeret!”²⁹ Majd egyebek mellett könyvének visszhangjára is kitért. Örömmel állapította meg, hogy az „öreg is szelídülnek”. Arról a kettős törekvéséről is beszámolt, hogy Adyt elfogadtassa a konzervatív öregekkel, s hogy kimentse utánzó köréből: „Ha sikerül meggyőznöm az idősebbeket, az nagyobb örömem lesz, mintha az utánzókat sikerülne megszégyenítenem.”³⁰

Ady már február 25-én megköszönte Horváth János levelét: „Használt az én majdnem reménytelen állapotomnak. Ezek, az ilyen szép gesztusok, tartják még bennem a lelket.”³¹

Ady általában képeslapot küldött, Horváth János pedig levélben válaszolt. Levezésük bensőséges, játékos. „Egy alkalommal Ady Beöthy Zsolthoz hasonlította Horváth Jánost, aki viszonzásul Kiss Józsefnek keresztelte őt. Ettől kezdve leveleikben gyakran Zsoltnak (Zoltánnak), illetve Józsefnek szólították egymást.”³²

Ady saját arcképével is megajándékozta Horváth Jánost: „Az én irodalomtörténetíró, jó Horváth Jánosomnak” – dedikálta a képet 1910. november

4-én. Ez a kép aztán – Korompay Jánostól tudjuk – Horváth János dolgozószobájának a falára került, Deák Ferenc és Gyulai Pál, valamint Horváth József mellé, akik mellett még Nagyvárad képe volt látható.³³

Nagyon jólesett Horváth Jánosnak, hogy Ady *A Minden-Titkok verseinek* első ciklusát, *Az Isten titkait* neki és Szilágyi Sándornak ajánlotta.³⁴

1911 januárjában Horváth János „agglegény és remete” az Eötvös kollégiumi lakásának avatójára is meghívta Adyt, ekkor találkozott Ady az Eötvös Kollégium diákjaival is.³⁵

Olykor nagyon mély vallomás volt Ady egy-két soros képeslapja: „Édes Jánosom – írta Horváth Jánosnak 1911. február 14-én Párizsból – írj magadról, terveidről, mert Te vagy valaki, s neked lehetnek terveid. Én úgy élek Párizsban, mint egy elkésett szeptemberi pillangó. Semmi sincs már. Jobb lett volna lassúbb tempóban elvégezni életem posztulátumait. Most már nincs – semmi. Nagyon szeret s ölel Ady.”³⁶ Horváth János játékosan próbálta felvidítani az „elkésett őszi pillangót”. Beszámolt neki arról, hogy talált egy gyönyörű lányt, s megkérdezte tőle, hogy ha meg talál házasodni, eljön-e a lakodalomba, lesz-e a kislánya keresztapja. Játékosan számolt be Adynak irodalmi eseményekről is, köztük saját „bigott tanári cikk”-éről a *Nyugat magyar-talanságairól*. Beszámolt arról az ötletéről, hogy lerajzolja Ady kalapját a *Borszem Jankó* számára, „hadd lássa a világ, milyen ízlése van egy huszadik századbeli magyar költőnek, egy modern költőnek, egy dekadens költőnek, egy symbolista költőnek”. Majd azt kérte Adytól, hogy ajánljon neki egy jó álnevet, mert szeretné már kiadni a saját verseit.³⁷

Barátságuk mélységét jelzi, hogy 1911-ben kölcsönösen meglátogatták egymást szülőföldjükön. Ady augusztusban néhány napot, talán egy hetet töltött Horváth Jánoséknál Margittán. Nemsokára pedig Horváth János látogatta meg őt Érmindszenten. Ady valószínűleg Margittán írta *Az Ősz szerelmei* című versét.³⁸ Jó érzéssel emlékezett vissza a Margittán töltött napokra.³⁹ Barátaihoz írt leveleiben is gyakran kérte a tízes évek elején, hogy adják át üdvözlését Horváth Jánosnak.

1913 márciusában, Horváth János édesanyjának halálakor Mariagrünből küldött meleg hangú részvétnyilvánító lapot, ezzel az aláírással: „Ölel beteg barátod Ady”.

Horváth János 1913. május 19-én Adynak írt levele azonban súlyos sérelmet tett szavá. Szilágyi Sándortól tudta meg, hogy Ady róla írta *A kis sírhanolók* című publicisztikáját. Ezt annyira nem érezte magára vonatkoztathatónak, hogy amíg „ez a vén számár Sándorka” el nem árulta, nem is gondolta, hogy őt illeti. Azóta azonban félreállt Ady elől még gondolatban is – „mint akin méltatlanság esett olyan részről, ahonnan legkevésbé várta”.⁴⁰

Horváth János az *Irodalomtörténet* 1912. szeptemberi–októberi számában bírálatot jelentetett meg Agárdi Lászlónak *A modernnek és az iskola* című könyvéről. Ebben fejtette ki azt véleményét, hogy az iskola nem lehet egy fejlődésben,

indulóban levő harcias irány előcsatára. Majd ha az új irány kétségbevonhatatlan eredményekkel áll előttünk, akkor lesz helye az iskolai oktatásban.⁴¹ Erősen bírálta Agárdi könyvének színvonalát, de egyáltalán nem minősítette le a modern irodalmat. Agárdi azt írta, hogy Petőfi mellett Ady a legösszetettebb egyéniség irodalmunkban. Erre tette Horváth János azt a megjegyzést, hogy „ha már összetett egyéniséget keres, legalább ne a legegyszerűbb Petőfit nevezné meg”.⁴² Babitsot kitűnő költőnek nevezte, Móriczról pedig Schöpflin kitűnő cikkének említését hiányolta. Nem akarta kitiltani az iskolából a modern irodalmat, de nem kiemelten, nem az önképzőkörben, hanem a rendes oktatásban látta a helyét – s megfelelő arányokban. Nem helyeselte azt, ha az új irodalom az önképzőkör révén a történeti anyag rovására hatalmasodik el az oktatásban. Márpedig a modernség vak hívei ezt szeretnék.⁴³

Állítólag ez a bírálat váltotta ki *A kis sírhantolók* című vitriolos Ady-cikket, mely a *Nyugat* 1912. december 16-i számában jelent meg azok ellen, akik „arról nevezetesek, hogy sírhantokat gömböritenek az élők számára, és sírhantokat gondolnak ki az eleveneknek”, akik „az irodalomban élő valakik helyett” kijátszanak „halott irodalomtörténeti nagyságokat vagy halva született élőket”.⁴⁴

Horváth Jánost méltán sérthette Ady cikke, hiszen ő könyvének bevezetőjében példákkal mutatta be a jelenkori irodalom megítélésének kockázatát. Megemlítette, hogy Greguss Agost nem vette észre 1847-es kritikájában Petőfi tehetségét, Baróti Szabó Dávid pedig azt a Hannulikot nevezte honunk Horátiusának, akit azóta mindenki elfeledett.

Ezek a példák azonban őt nem rettentették el a legújabb irodalom vizsgálatától, hanem éppen körültekintésre ösztönözték. S eredményével maga Ady is elégedett volt.

1913. április 13-án Schöpflin Aladár arról írt Adynak, hogy az utóbbi időben mindenféle formákban közelednek hozzá Ady barátai, Horváth János és társai, beválasztották Babitsot és őt az Irodalomtörténeti Társaság választmányába is: „Azt látom, hogy neked erős híveid vannak köztük, s jobb szemű emberek, mint amilyenek nyilvános fellépésük után látszanak – persze világnézetük egy kicsit kevert, sok gondolatuknak nem merik levonni a konzekvenciáját, s nagy ügyel-bajjal próbálgatják összeegyeztetni például a Tisza-kultuszt az Ady-kultusszal.”⁴⁵

Ady és Horváth János között Tisza István megítélésében lényeges különbség volt. Erre is utalhatott *A kis sírhantolók*: „Menjenek Tiszához, sőt Szemere Miklóshoz, kicsi, tudóska-revükbe, akárhova, ha megkapják a pénzüket.”⁴⁶

Ha Ady gondolt egyáltalán Horváth Jánosra *A kis sírhantolók* írásakor, az bizonyos, hogy ekkor még nem távolodott el tőle, ezt dokumentálja a már idézett részvétnyilvánító lapja.

A következő évben azonban egy súlyos félreértés történt. Az *Irodalomtörténet* V. M. betűjellel kritikát közölt Loósz István *Ady Endre, lírája tükrében* című könyvéről. Ezt a cikket Ady Horváth Jánosnak tulajdonította és sértő mi-

nősitésekkel illetve őt Pintér Jenő főszerkesztőhöz írt levelében. Ok nélkül gyanúsította őt, hiszen a bírálatot Bartos Gyula írta.⁴⁷

Ady az ügyről a *Nyugat* 1914. június 16-i számában *Az életterlen halhatatlanság* címmel közölt cikket. Ebben lényegében az ellenkezőjét írta annak, amit *A kis sírhantolók* állított. Azt kérte, hogy az irodalomtörténészek várják meg az ő halálát, majd utána ítélik meg.⁴⁸

Ady és Horváth János barátságának történetét pontosan jellemezte Korompay János: „Horváth János a nagy tehetségű költőt látta meg Adyban; Adyt főleg barátjának az övével merőben ellentétes egyénisége, kiegyensúlyozott nyugalma ragadta meg. Kölcsönösen nagyra becsülték egymást. Annak, hogy útjaik később mégis különváltak, hogy barátságuknak korán vége szakadt, többféle oka is volt. Az egyéniségükben, erkölcsi és világnézeti fel fogásukban amúgy is meglévő különbségeket súlyos félreértések is tovább feszítették, s végül a világháború egészen elsodorta őket egymástól.”⁴⁹

Ez a barátság kezdetben igen mély volt. Egészen bizonyos az is, hogy Horváth Jánosnak az Ady-elemzését maga a költő is nagyon fontosnak tartotta.

Feltehető az is, hogy Adyt Horváth János megjegyzései is ösztönözték arra, hogy *A Szerelem eposzából* című művében kifejtse szerelemfilozófiáját.⁵⁰

Horváth Jánosnak Ady istenes verseire vonatkozó megjegyzése is motiválhatta azt, hogy éppen *Az Isten titkai* című ciklust ajánlotta Ady neki és Szilágyi Sándornak. E ciklus élén áll a *Hiszek hitetlenül Istenben* vallomása.

Még az sem zárható ki, hogy Ady költői szemléletének szembe tünő módosulásában is szerepet játszott Horváth János könyve. *A Minden-Titkok versei* ugyanis fordulópont Ady pályáján. Ettől kezdve háttérbe szorulnak a Horváth által soknak tartott romboló gesztusok, s az értékőrzés és a gondolati számvetés kap erős hangsúlyt Ady költészetében.⁵¹

Mindezt Horváth János is észre vette és értékelt. Számára barátságuk megszakadása után is éppoly fontos volt Ady költészete, mint korábban.

Ady halála is mélyen érintette őt. Nem tudott arról, hogy Ady betegsége végzetessé vált, különben felkereste volna. Nemcsak a temetésére ment el, hanem a temetés napján délelőtt is bement a ravatalához akkor, amikor még a tömeget nem engedték oda. A temetés után levelet írt Ady Lajosnak. Ez a levél fontos adalék az ő Ady-képéhez. Ezért hosszabban idézek belőle: „Én Bandit nem úgy szerettem, mint az idegen tömeg, mely temetésén tolongott, hanem mint ti; [...]. Felejthetetlen kedves emlékű lesz nekem az a néhány nap, melyet egyszer nálatok töltöttem, mikor még mindnyájan együtt voltatok. Bandit soha sem fogja a maga igazi valójában látni senki, aki nem a család szerető, féltő és gyakran szomorú szemével nézi. De az sem, aki nem volt vele személyes, bizalmas ismeretségben. Mikor róla írtam, még nem ismertem: megismerkedésünk óta sokat másképp és világosabban látok; tagadhatatlanul törődött hozzá ízlésem is: ha isten éltet szólni fogok róla még egyszer. De nem most. Most ugyan az történik velem, mai hosszú időn át Petőfivel. Min-

denáron a politikust keresik benne: pedig ami politika volt is verseiben, az csak a költő nyugtalansága, s az is csak költészete egészétől nyer valódi értelmet. Az Ár ellen úszni most nem lehet. De remélem, hamarosan eljön az idő, mikor a tiszta irodalmi szempontok érvényesülhetnek megítélésében.”⁵² Horváth János tehát már ekkor készült arra, hogy újra számot vessen Ady költészetével, s ezt a számvetést új felismerések alapján kívánta elvégezni.

III.

Az 1921-ben kiadott *Aranytól Adyig* című könyvecskéje még nem ennek az új számvetésnek volt az alkalmá. Ez a könyv a nemzeti klasszicizmus értékrendje alapján mérte föl a magyar irodalmi tudat meghasonlását és kettéhasadását.⁵³ Azt vizsgálta, hogy miképpen szorulhatott háttérbe a magyar olvasóközönségben a klasszikus ízlés, hogyan hagyhatta el oly hamar közönsége a magyar klasszikus nemzeti irodalmat, mi okozta, hogy oly gyorsan az új mellé szegődött. A magyar irodalmi ízlés fejlődésbeli zavaraira mutatott rá, midőn azt hangsúlyozta, hogy az új irány térhódítása említésre méltó irodalmi harcok nélkül ment végbe. Alaphibaként pedig azt nevezte meg, hogy a nemzeti klasszicizmus korszakos eredményeit nem tettük a közönség közkincsévé a nemzeti elnyomás következtében. Az 1840-es évektől kezdve költészetünkbe is beáramlott a politika. 1867 után a közönséget a rohamosan fellendülő hírlapirodalom szakította el a könyvirodalomtól „mielőtt ahhoz lélekben hozzánőtt volna”.⁵⁴

Mindebből következett Petőfi és Jókai népszerűsége Arany és Kemény Zsigmond rovására. Már a nemzeti klasszicizmus idején kettészakadt a közönség. Ez a szakadás szabad utat nyitott a *Nyugatnak*, mely bátran jöhetett „bevallottan az »Arany-epigonok« ellen s Petőfi nevét fennen lobogtatva ugyan, tényleg azonban a magyar klasszicizmus szétporlasztására, mi ez esetben tagadhatatlan a nemzeti érdek rovására ment”.⁵⁵

A magyar klasszicizmus stílusa ugyanis összefoglaló jellegű volt: „Petőfi és Arany, Kemény és Jókai, Deák Ferenc és Gyulai Pál: mind e klasszikus magyar stíl képviselői, s e stílfaj meghatározása csak akkor lehet helyes, ha a megnevezetteket mind befogadhatja. Az egész magyarság élő nyelve az övék.”⁵⁶

Azzal, hogy a kritika népiesnek nevezte az új stílust, beszűkítette értelmét, s a könnyű támadás lehetőségét nyitotta meg. Az új ihlet-elv és az új stílus egyaránt a nemzeti klasszicizmus tagadását jelentette. „Erkölcsi megfontolás, tudatossá művelt nemzeti akarat, világos, józan értelem, s valóságérzék ellenében az ösztön-ihlet-ereje; az élet közérthető, szabatos, pusztán a kifejezést szolgáló nyelvvel szemben szimbolista sejtetés, mely magát a stílt is a művészi hatás egyik önálló tényezőjeként kezeli: ez a változás lényege.”⁵⁷

Súlyos hibának tartja Horváth János, hogy a két stílus, két szemlélet igazi szembesülése elmaradt, hiszen az mindkettőt önmaga tisztázásához és tuda-

tosabbá tételéhez segíthette volna. A klasszicizmus a század elején nagyon is rászorult volna a frissítésre, az új stílus pedig a megismerésre és kritikai mérlegelésre. De a konzervatív kritika elmulasztotta ezt a feladatát, így maga is a folytonosság megszakadását segítette elő.⁵⁸

Horváth János azért látta ezt a fordulatot a nemzeti kultúra szempontjából értékvesztésnek, mert a nemzeti klasszicizmusban megtestesült nemzeti és erkölcsi öntudatot „sértetlenül kellett volna átszármasztatni az irodalom újabb mozdulatába, s ez az, mire ösztönihletek nem lehettek alkalmasak többé”, mert az ösztön, még a legbecsületesebb is, önmagában kevés, az még saját érdekeivel is szembeállítható.⁵⁹

Így lett – Horváth János szerint – Ady végzetes eltévedés áldozata, „s az Ady-féle támadó magyarságnak a kezébe nyomkodta buzogányait sok nem-magyar szándék”.⁶⁰

Mindezért Horváth János az irodalmi kritikát hibáztatta: „Ady irodalmi forradalmával szemben a konzervatív kritika elmulasztotta, a modern kijátszotta a maga feladatát.”⁶¹

Egyértelműen kinyilvánította azt a véleményét, hogy Ady a magyar irodalomban lezárta a klasszikus korszakot és újat kezdeményezett.⁶² A konzervatív kritikának fel kellett volna tárnia az új irodalmat, bekapcsolnia a fejlődés folyamatába, helyére kellett volna illesztenie.⁶³

Horváth János szerint az Arany művészetében megtestesült nemzeti ideál klasszikus érték. Ezért szeretné, ha az Ady által hozott merőben új költészet is beilleszthető lehetne a klasszikus irodalmi folyamatba. Erre tett ő kísérletet Ady költészete sajátosságainak feltárásával, de amíg ezt az újdonságot a nemzeti klasszicizmus felől nézte, addig ennek gyökerét az ösztön-ihlet fogalmával jelölte meg. Bár meglehetősen tágasan értelmezte ezt a fogalmat, mégis, maga is érezte szűkösségét s az Arany-féle ideállal szembesítve talán érzekelte kissé pejoratív jelentését is.

IV.

Horváth Jánosnak a nemzeti irodalomért érzett mély felelősségét mutatja az, hogy a harmincas évek elején újra elvégezte számvetését Ady költészetével. Megint különleges tudósi értéknek lehetünk tanúi: Horváth János akkor került még közelebb Adyhoz, amikor pedig a két világháború közötti időszakban a maga irodalomfejlődési koncepciója az irodalom változásában is igazolást nyert, amikor az új klasszicizmus kibontakozott. Az 1932/33-as tanévben a budapesti egyetemen Adyról tartott előadásokat. Ezekhez alapos vázlatokat készített. Ezek a vázlatok szerencsére megmaradtak, így általuk tájékozódhatunk Horváth János Ady-képének további alakulásáról.⁶⁴

Vázlata kísérlet arra, hogy Ady lírai univerzumát organikus egésként vizsgáltsa meg, ebben a részeket megértse és elhelyezze.

Horváth János sokrétűen elemzi a korai verseket, elhelyezi azokat a kor-szak átlagköltészetében.

Az induló költő még a modern perverzítés ellen, az idealizmus mellett ír cikket. Olvasmányai sem jutottak túl az akkori magyar moderneken. Reviczkyt ismerte, Endrődi Sándor is hatott rá, s állítólag Pósa Lajost is nagy prófétának tartotta. Az Ábrányi Emil bevezetőjével megjelent első verses füzetében „még alig mutatja valami az új egyéniséget”.⁶⁵ Megjelenik itt már az Istennel való profán beszélgetés első jele is. Sok őszi vers van a kötetben, de „Tompa-szerű melankóliájukból még alig zeng ki a későbbi halál-költészet előhangja”. Bár az *Ősz felé* című darabban állítólag Ady később az első magyar „dekadens” verset látta.

Tüzetesen kimutatja, hogy Ady szemléletében és költészetében a változás Váradon történt meg, ott is akkor, amikor a *Szabadság* című laptól átment a *Nagyváradi Napló*hoz újságírónak. Egyszerre mások lettek olvasmányélményei is: Herbert Spencer, Schopenhauer, Nietzsche és sok más filozófus író tűnik fel utalásaiban. Úgy kinyílt itt Ady világa, hogy Párizs csak betetőzte azt, ami már Nagyváradon megkezdődött. „Előbb volt tollával egy új politikának a harcosa, mint költészetével. De ez csakhamar kifejezett amaz után, s második versfüzete már lényegesen más költői egyéniséget mutat.”

Ennek bemutatása új elemeket tárja fel, melyek közös vonása az, a költői személyiség életet birtokló vágya, az „életuraság” mindenre kiterjed, még a halálra is.

Gyakoriak a „bemutatkozó versek”, s jellemzővé válik a „bemutatkozó egyén különösségének szuggerálása”, s jelentkezni kezd „a nyers valóság mögött a titok”. Már ekkor megjelenik a lelki különösség kifejezésére a szimbólum *A lápon* című versben, amely *Vízió a lápon* címmel kerül be az *Új versek* kötetbe.

Bizonyos szavak szubjektív szimbolika hordozóivá lesznek, elvesztik objektív jellegüket.

Ady szerelmi líráját is új nézőpontból vizsgálja midőn költészetében az erotika különleges szerepére utal, arra, hogy „élet-halál lényeges kérdésévé van megtéve”, s hogy a csók is kezdi felvenni „élet”-jelentését. Érzékeli magyarságélményében is a feszültséget. Általában azt figyeli meg, hogy Ady versvilágában a külvilág helyét az én veszi át, de az én-értelmezés most már mély tartalmakkal jelenik meg.

Ady költészete kilépett mindazokból a kötöttségekből, amelyek az előbbi kor költészetét jellemezték, de ezeket Horváth János most már nem minősíti erkölcsi megrovással, hanem arra mutat rá, hogy Ady lírájának a sajátos költőiségét éppen a „megtagadott eszménység kísértő, nyugtalanító jelentkezései: az elhallgattatott öntudat, a nemesebb hajlamok visszahatásai: a testi »beteljesedés« mellett a lélek kielégítetlenségének örökös érzése” adja.

Állandóan a tragikum szelét érezzük körötte lebegni, ezért figyelünk rá, ezért követjük útjain. Nincs benne semmi megnyugvás. Éppen tehetsége, igényessége miatt van ott az életérzésében állandóan a halál gondolata.

Az életuraság szóval jelzett új életkoncepciónak az új kifejezési formája a szimbólum. Ady szimbolizmusának újdonságát a francia szimbolizmus eredetét vizsgáló német szakmunka segítségével világítja meg.⁶⁶ Az ő szimbolizmusa teljesen új a magyar irodalomban: antropocentrikus szimbolizmus, szemben a korábbi teocentrikus szimbolizmussal.

„Lírai egyéniségét nézve minden eddiginél konkrétabb, szellemét nézve profánabb, kifejezésében képszerűbb.”

A magyar költészetben a köz és az én viszonyában korábban, Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty költészetében a köz volt a túlnyomó, majd Petőfiében a köz és az én egyensúlyt tartva érvényesült, Ady költészetében viszont „az én kizárólagos uralma kormányoz mindent: a lírai önzés (önösség) tetőfoka”. Ady költői egyénisége egész a rejtélyességig, a tudat alatti gyökerekig különleges, egyedüli. Egyik legfőbb sajátossága, hogy mindent birtokba akar venni, de kivételességét a veszedelmes mélységek tudata fokozza föl. Így költői személyiségében különleges kettősség nyilatkozik meg. Erre példa többek között a *Búgnak a tárnák*. Ady nem szabadulhat a személyiségére lehelkedő veszedelmektől, érzi kijelöltetése végzetességét. Ez motíválja örökös keresését, örökös hiányérzetét is. Küzd a lehúzó hagyományok ellen, de tudja, hogy benne magában is van valami ezekből, benne is ott van a csúf rontás. Kizárólagos egocentrizmusa éppen a felfokozottsága okán csap át gyakran a másik végletbe, a teljes fásultságba, halálos fáradtságba.

Sokkal megértőbben szemléli ekkor már Horváth János Ady költői egoizmusát, mint korábban. Rámutat arra, hogy Ady költészetében ennek az abszolút lírai önzésnek költői érdeke és mentsége az, hogy a költő a szépet és a különlegeset keresi általa.

Nagy empátiával fejt föl itt Ady költészetének különleges ízeit, eme abszolút lírai önzés poétikai megnyilatkozásait és mélyebb értelmét egyaránt.

Ezekről a megfigyelésekről csak jelzést adhatok itt.

Ahogy Ady több versében távolító nézéssel szemléli önmagát, abban poétikailag a nem lírai műfajoknak, az eposznak és a drámának a hősszemléletét vagy hősmegjelenítését ismeri fel Horváth János.

Arra, hogy a köztől ennyire különböző, abból kiszakadt egyén örökké maga álljon elénk, eddig nem volt példa költészetünkben. Ady tehát a végletekig továbbviszi a költészetben részben korábban is megnyilatkozó önösséget, de ezáltal új költői lehetőséget nyit meg. Ez pedig az „alanyi és tárgyas felfogás teljes azonosítása, egész a misztikumig, a babonás szempont-cseréig, a paradoxig”.

Horváth János Ady költészete legfontosabb karakterizáló vonásának a profánságát tartja. Profán benne az, hogy önvilágként különül el a köztől és

a hagyománytól egyaránt, hogy „puszta magától nyert szuverenitással kezd mindent előlről; magához laicizál, valósít mindent: családi, nemzeti érzést, vallást, szerelmet, morált, költészetet”.

De ennek a jellemzésnek most már a kivételes költői hozományára teszi a hangsúlyt. Azt mutatja meg, hogy milyen sokféle ellenállásba ütközik ez a költői szuverenitás, s milyen sokféle küzdelemben mutatkozik meg az ereje és minősége. „A profán elszakadás profán tulajdonba vételt hoz magával, mindaddig, míg az konkrété lehetséges (Élet-élvezés); viszályt, egyenetlenséget, az önérzet megtorlásait, ahol az elhagyott közösség ideáljaiba beleütözik (magyarsága), s esetleg kapcsolatkeresést másfajta, elégtelen közösségekkel (proletárversek); végül változatos kimenetelű viaskodás minden profánság eszmei ellentétével (Istenség), mint egy egyenrangúval. Minde területek szorosan kapcsolatosak egymással, de alapvető, a többit is szabályozó a legelső: az életuraság vágya.”

Ezután eme egymással szorosan összefüggő három kiemelt motívumkör – élet, magyarság, Isten – szerint tekinti át a vázlat Ady organikus költészetét. Minden motívum esetében a változatok sokaságát veszi számba – az árnyalatnyi különbségektől a teljes ellentétekig.

Az élet teljes megélése Horváth János szerint olyan hajtóereje Ady költészetének, mint Kölcseyének az ideál utáni törekvés: „Az minden ideálját elérhetetlen messzeségbe helyezi, ez elérhető közelségben véli feltalálni. Ott az elérhetetlenség gyötrelme, itt a teljesülésekben folyvást megismétlődő csalódások.”

Adyt ez a felfokozott életvágy hajtja a nyugati kultúra élvezettermékeihez, melyek összefoglaló szimbóluma Párizs. Eszköze pedig az arany. Sőt, Ady proletár vonzalmainak is az az alapja, hogy kirekesztettnek érzi magát az arany, a gazdagság világából. Zsidó vonzalmait is ez motiválja. „Csábítja őt a kapitalista zsidóság kozmopolita élvezet-birodalma.” S szenved annak hiányától. Ez az életvágy motiválja szerelemfelfogását is, melynek legfőbb hajtóereje a kielégítetlenség érzése. Ez jelenik meg a szerelmi motívum rendkívül sok változatában – a nyers érzékiségtől a halállal való érintkezésig, az önszeretetig, az örök nyugtalanságig, az idill elképzeléséig, s annak ellentéteként az élet-elrontottság érzéséig.

Ady magyarságélményében is az elégedetlenség a jellegadó tényező. Ennek az elégedetlenségnek több forrására mutat rá Horváth János: életkonceptiója, zsenitudata, a magyarsággal való azonosságtudata. Az elégedetlenség motiválja forradalmi, ellenzéki magatartását, kurucverseit és proletárverseit is.

Az is feltűnik Horváth Jánosnak, hogy Ady költészetének első proletár ciklusa az – *Az utca éneke* ciklus *Az Illés szekeren* kötetben –, amelyikben aránylag sok a jelentéktelen darab, s a következőben – *A jövődő fehérei* – szintén. A proletárverseknek is több árnyalatára mutat rá. „Legőszintébb, mikor tanakodni látszik: hozzájuk álljon-e, befogadják-e (*Küldöm a frigyládát*), vagy

megvallja, hogy »úri átok« hajtja közējök (*Menekülés úri viharból*). Egyébként több okoskodás, mint nála szokásos.”

Ady „magyarságának nagy próbatétele volt a világháború. Nem egy szimbóluma itt szörnyű valósággá vált.” Rettenetesen profán választ kapott ekkor Ady mindenre, s ez átfőrmálta magyarságfelfogását is. „Az oly sokat szidott magyarság itt mézárszékre került: s elkezdődött az ő nagy vergődése műveltségi és politikai ideálok s természetes fajszeretete között.” Ady a világháború idején világtörténeti baleknek látta népét. Horváth János ezzel nem értett egyet. Ő úgy látta, hogy a magyarságnak azért kellett harcolnia, hogy ne következzen be, ami bekövetkezett. De harca mégsem volt értelmetlen, mert „önmagában is örök tiltakozás lesz a bekövetkezettek ellen”. Ez a nézetkülönbség azonban nem gátolta Horváth Jánost abban, hogy fölismerje Ady költői magatartásában a fajszeretet mély megnyilatkozását, mely „mindenféle előzménnyel szemben, pusztá vergődésével is vallomást tett magáról”.

Az istenes versek sok-sok változatát is közelhajló, szigorú olvasással veszi számba Horváth János az Istennel való kötekedéstől a teljes alázatig. Rámutat a vallásos ösztön ébredésének változataira, a személyiséget ki nem elégítő lelki kopárság elleni küzdelem legkülönfélébb módozataira, melyekben nemegyszer különleges, személyes Isten-élmény nyilatkozik meg. De ennek mély átélése közben is megszólal költészetében a „Dölyf, dac, vád, szemrehányás a már létezőnek tudott »Úr« ellen”.

A későbbi istenes versekben is profánul szólal meg az Isten-élmény, de ezekben sokszor a gondolkodás szükségleteként hajol meg a költő az Isten előtt. Erre példa az *Egy avas kérdés* és a *Hiszek hitetlenül Istenben* is. A nagy hiányérzet motiválja *Az Isten-kereső lármát* és a *Menekülés az Úrhoz* című versét is. Ady rendkívül gazdag Isten-élményének változatai után külön szól Horváth János Ady Isten-elképzeléseiről, melyek között éppúgy található mitológiai lelemény, mint gyermekkori elképzelés vagy a tiszta hangulat kivetítése.

E három nagy és szerteágazó motívumkör értelmezése egyértelműen igazolja azt, hogy Horváth János ízlése valóban nyitottabbá vált Ady emberi mélységeinek megértésére.

A három összefüggő nagy tematikai csoport változatainak a számbavétele után külön nagy fejezet foglalkozik a vázlatban Ady költészetének kifejezőmódjával. Ezen a ponton természetesen szorososan követi első könyvének később is érvényesnek tekintett megállapításait, de továbbárnyalja azokat.

Az Ady-szimbólumok jellegét a konkrét képszerűség és a titokzatos komplikáltság egysége teremti meg. A tárgy és a kép azonosítása azért titokzatos Ady költészetében, mert a kettő racionális megfelelésein, egyezésein túl mindig megjelenik valami sejtelmes többlet. „Ez tehát nem afféle racionális képszerűség (mint a metafora, allegória): nem az ész szemel ki egyezéseket, hanem ösztönszerű megérezés, intuitív átlényegülés intézi.”

Az „ösztonszerű megérzés” és az „intuitív átlényegülés” fogalmak itt már közvetlenül is utalnak a bergsoni meglátásra, mely szerint az emberi megismerésben a lényeg megérzése, az intuíció legalább olyan fontos, mint az értelem munkája.

Arra is rávilágít ekkor Horváth János, hogy Ady költészetének kifejező jelbeszéde rendkívül gazdag forrású. Ezáltal újítja meg és költőiesíti tömérdek friss változattal örök tárgyát, az ént.⁶⁷

Rámutat arra is, hogy Ady „szimbólumvilágában vannak alapvető szemléletek, mintegy ennek az én-vallásnak hittételei; vannak szimbólumai közt titkos, tudatalatti rokonságok, melyek nem egyszer megfejtetik a máshol homályos jelentésűt”. Ezzel kapcsolatban utal Földessy Gyulára, aki egész rendszerzt vél látni Ady szimbólumaiban.

Példák során mutatja be azt a különleges szimbólumváltozatot is, amelyikben a szimbólum egységes látomása felszakad, s közvetlenül szólal meg „a tudatos ember, a köznapiság, a csupasz igazság”. Ebben látja *Az ős Kaján* egyik varázsát, ilyenek *A kimérák Istenéhez* végsorai; *A Halál pitvarában* prózai szavai. De ezek mellett is nagyon sok példát hoz föl erre a különleges esztétikai változatra.

Külön felsorolt közel húsz olyan verset, amelyek a szimbólum szempontjából figyelmet érdemelnek. Ezeket bizonyára egyenként elemezte előadásain. Hogy miként, abból ízelítőt adott már első könyvében.

Ady költészetében minden szimbólummá válik, ezért osztotta szimbólumciklusokra verseit.

Áttekinti Horváth János Ady költészetének teljes ciklusrendjét. Tüzetes vizsgálat alapján állapítja meg, hogy Ady költészetének első nagy korszaka a kifejezőmód felől nézve „teljesebben a szimbólumé, vagyis az ösztonszerű kiélésé: közvetlen, öntudatlan aktivitásé”, míg második szakasza „a visszanező önszemlélet, tanakodás, önvizsgálás, következtetés, eszmélkedés korszaka”, de szimbólumszerű képes beszéd ezután sem tűnik el, hanem ésszerű gondolatmenet elemévé, tárgyává válik. A fordulatot *A Minden-titkok versei* (1910) kötetben jelöli meg. Ebben a kötetben ciklusról ciklusra haladva mutatja ki a szemléletváltozás érzékelhető jegyeit, s ezekben Ady művészetének további kiteljesülését mutatja meg. Ebben a megértésben mintha kettős folyamat találkozna: Ady költészete több vonatkozásban igazolta volna a Horváth János-i előrejelzéseket, reményeket, Horváth János ízlése pedig valóban nyitottabbá vált Ady értékeinek befogadására.

Horváth Jánost később is foglalkoztatta Ady életműve. 1951-ben megjelentetett *Rendszeres magyar verstanának* Ady-fejezetei is egyértelműen tanúskodnak erről. Ez azonban már más jellegű szakkérdés és külön tanulmány tárgya.

Horváth János Ady-képének alakulástörténete a nagy tudós mély nemzeti felelősségtudatáról tanúskodik, mely addig nem nyugodott meg, amíg a fölismert új, nagy értéket be nem emelte a nemzeti kultúra fejlődéstörténetébe.

Innen nézve is igaz Kenyeres Zoltán összegző megállapítása, mely szerint Horváth János „a modernséggel perelő kritika hadállásaiból indult el, s a megértő, türelmes irodalomtörténet valóban minden nemzeti értéket felölelő nagy ívéhez érkezett el”.⁶⁸

- 1 BARTA János, *Horváth Jánosról – a Fejlődéstörténet kiadása elé* = HORVÁTH János, *A magyar irodalom fejlődéstörténete*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1976, 9.
- 2 KENYERES Zoltán, *Vázlat Horváth Jánosról. A nemzeti klasszikus értékrend szintézise* = *Új, Irodalom, történet, írás*, Bp., Anonymus Kiadó, 1995, 25–26.
- 3 HORVÁTH János, *Ady s a legújabb magyar lyra*, Bp., 1910., 8.
- 4 Vö.: BARTA János, *i. m.*, 8.
- 5 Uo.
- 6 HORVÁTH János, *i. m.*, 9.
- 7 Uo., 11.
- 8 Uo., 13.
- 9 Uo., 15.
- 10 Uo., 22.
- 11 Uo., 24.
- 12 Uo., 29.
- 13 Uo., 31.
- 14 Uo., 33.
- 15 Szini Gyula már 1906-ban úgy tárgyalta Ady költészetét, mint kísérletet a szimbolizmus meghonosítására. A fiatal Kosztolányi is szimbolista költőnek nevezte Adyt. Vö.: KIRÁLY István, *Ady Endre*, Bp., Magvető Könyvkiadó, 1970, I., 257.
- 16 HORVÁTH János, *i. m.*, 35.
- 17 Uo.
- 18 Uo., 37–38.
- 19 Uo., 38.
- 20 Vö. uo., 39.
- 21 Uo., 40.
- 22 Uo., 41.
- 23 Uo., 45.
- 24 Uo., 49.
- 25 KENYERES Zoltán, *i. m.*, 27.
- 26 HORVÁTH János, *i. m.*, 64.
- 27 Uo., 65.
- 28 Uo., 66.
- 29 *Horváth János levele Ady Endréhez* = *Ady Endre levelei. Második kötet. 1909–1913*, szerk., a szöveget gond., bev. és jegyz. BELIA György, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983, 359.
- 30 Uo., 361.
- 31 *Ady Endre levelei. Második kötet. 1909–1913*, 80.
- 32 KOROMPAY János, *Kéziratok és Ady-levelek Horváth János hagyatékából*, ItK, 1968, 362.
- 33 KOROMPAY H. János, *Horváth János és Margitta*, It, 1991, 1, 163.
- 34 *Horváth János levele Adyhoz Margittáról 1910. dec. 30-án* = *Ady Endre levelei. Második kötet. 1909–1913*, 416.
- 35 *Ady Endre levelei. Második kötet. 1909–1913*, Bp., 1983, 417.
- 36 Uo., 436.
- 37 Uo., 447–448.
- 38 Vö. KOROMPAY János, *Kéziratok és Ady-levelek Horváth János hagyatékából*, ItK, 1968, 363.
- 39 *Ady Endre levelei. Második kötet. 1909–1913*, Bp., 1983, 158.
- 40 *Horváth János levele Adyhoz. Ady Endre levelei. Második kötet. 1909–1913*, 571.
- 41 HORVÁTH János, *Agárdi László: A modernnek és az iskola. (Az erdélyi róm. kath. státus kegyesrendiek vezetése alatt álló kolozsvári főgimnáziumának értesítője. Kolozsvár, 1912. 9–68.)*, It, 1912, 404.
- 42 Uo., 405.
- 43 Uo., 406.
- 44 ADY Endre, *A kis sírhantolók = Ady Endre publicisztikai írásai. Harmadik kötet. 1908–1918*, vál. és jegyz. VEZÉR Erzsébet, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977, 397.
- 45 *Ady Endre levelei. Második kötet*, 543–544.
- 46 ADY Endre, *A kis sírhantolók*, *i. m.*, 397.
- 47 Vö. *Ady Endre levelei. Harmadik kötet. 1914–1918*, szerk., a szöveget gond., bev. és jegyz. BELIA György, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1983, 236–237.
- 48 *Ady Endre publicisztikai írásai. Harmadik kötet*, vál. és jegyz. VEZÉR Erzsébet, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1977, 464.

49 KOROMPAY János, *Kéziratok és Ady levelek Horváth János hagyatékában*, ItK, 1968, 363.

50 Vö.: KIRÁLY István, *Ady Endre. I.*, Bp., Magvető, 1970.

51 Vö.: KIS PINTÉR Imre, *Ady Endre = Uő, Esélyek*, Bp., Magvető Könyvkiadó, 1990, 257.

52 *Horváth János levele Ady Lajoshoz 1919. február 10-én* = VARGA József, *Horváth János levele Ady Lajoshoz*, ItK, 1968, 364–365.

53 HORVÁTH János, *Aranytól Adyig*, Bp., 1921, 29.

54 Uo., 12.

55 Uo., 18.

56 Uo., 21.

57 Uo., 35–36.

58 Uo., 37.

59 Uo., 38.

60 Uo., 38–39.

61 Uo., 51.

62 Uo., 54.

63 Uo., 54.

64 Erre a vázlatra Barta János hagyatékában bukkantam rá. Korompay János gépelte le ezt a vázlatot Barta János számára, amikor az Ady-centenáriumra készülve Barta János Ady-tanulmányokat írt. Itt köszönöm meg Korompay Jánosnak, hogy használhattam ezt a vázlatot.

65 HORVÁTH János, *Ady*, Egyetemi előadás. 1932/33. Ez a vázlat egyelőre kézirat, ezért az idézetekben a lapszámokat nem jelölöm.

66 L. Herm. Platz, *Baudelaire und die Ursprünge des französischen Symbolismus*, Deutsche Vierteljschr, 1932, 867.

67 Barta János *Khiméra asszony serege – Adalékok Ady képzet- és szókincséhez* című tanulmánya tárja föl majd tüzetesen ezt a gazdag forrást. S bizonyára nem véletlenül éppen a Horváth János hetvenedik születésnapjára kiadott *Magyar Századok* című emlékkönyvben, 1948-ban.

68 KENYERES Zoltán, *i. m.*, 20.